



## MARKAZIY OSIYO ARXITEKTURASIDAGI MOZAIKA ASOSLARI

**Atamuratova Dilfuza Batirovna**

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

Mahobatli rangtasvir kafedrasida 1-kurs magistranti

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.7905742>

### ARTICLE INFO

Received: 27<sup>th</sup> April 2023

Accepted: 05<sup>th</sup> May 2023

Online: 06<sup>th</sup> May 2023

### KEY WORDS

*Arxitektura, mozaika asoslari, me'morchilik, madaniy xavfsizlik, g'oyaviy omillar.*

### ABSTRACT

*Ushbu maqolada Markaziy Osiyo arxitekturasidagi mozaika asoslari, arxitekturaning ijtimoiy va g'oyaviy rivojlanish jarayoni, Markaziy Osiyoda mozaika asarlari, arxitekturalarning asosiy qismi, jamiyatning tasavvur va mustaqil g'oyalari haqida to'liq bayon qilingan.*

### Kirish:

Markaziy Osiyo me'morchiligi san'ati tarixi faning vazifasi inson hayoti va faoliyati uchun munosib fazoviy muhitni tashkil etishdir. Bu vazifa moddiy struktura qurilayotgan va ta'mirlanayotgan binolar va inshootlar orqali hal qilinadi. Arxitekturaning ijtimoiy va g'oyaviy takomillanish jarayonida uning funksiyasi binolar, konstruksiyalar yordamida turlicha ifodalanadi. Me'morchilik fani barcha vaqt ijtimoiy, siyosiy va g'oyaviy omillarni hisobga olgan holda shakllangan.

Muhandis quruvchilar arxitekturaning, asosan texnik masalalari bilan ish ko'rib, konstruksiyalar va qurilish usullarini o'zida jo etgan estetik imkoniyatlarini yaqqol tasavvur qilishlari zarur bo'ladi. Bu tomondan qaraganda, arxitektura tarixiy tajribasi nafaqat keng ma'lumotlar beradi hamda u masalani nazariy o'ylashga o'rgatadi, konstruksiyalar va badiiy shakllarning o'zaro bog'liqligiga doir ko'p qirrali nazariy muammolarni hal etishga yordam beradi.

### Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

Me'morchilik xalq arxitekturasida bino va inshootlarning qurilish san'atini ifodalovchi atama sanaladi. Me'morchilik bino va inshootlar qurilishining o'ziga xos texnikasini, san'atini, xalq tarixini, uning ijtimoiy siyosiy qudratini, diniy va dunyoviy qarashlarini, madaniy maishiy hayotini ma'lum shaklda mujassam etadi. Arxitektura me'morchilik san'ati inson ijodiy faoliyatining qurilish bilan bog'liq bo'lgan alohida turidir, u me'morchilik san'ati tarixi, qonuniyatlari, nazariyasi, binolarning turi va uslubi, kompozitsiyasi kabi bir qator muammolarni o'rganuvchi fandır. U jamiyatning ijtimoiy maishiy va g'oyaviy badiiy ehtiyojlariga xizmat qiladi. Turli tuman binolar, ularni loyihalash va qurish, shahar va qishloqlar keng ma'noda arxitektura nomi bilan yuritiladi.

Ma'lumki, Markaziy Osiyo hududida mazkur qurilish mutaxassisliklari, hamda me'mor va muhandis so'zlari ancha avval paydo bo'lib, me'morchilikning o'zi ham nisbatan ilgariroq vujudga kelib takomillashgan Markaziy Osiyoning ibtidoiy me'morchiligini biz quyidagi



davrlarga ajratib o'rganamiz. Aytish joizki, bir davrda qurilgan binolar ko'p o'xshash xususiyatlarga ega. Shuning uchun aynan o'rganilayotgan vaqtning eng ahamiyatli va xarakterli bir yoki bir nechta shahar va inshootlarni ko'rib chiqish bilan chegaralanib, ushbu davrning shaharsozligi, qurilish ashyolari va konstruksiyalari, bino va bezak turlari va umuman olganda me'moriy tomonlarini o'rganishimiz mumkin.

Markaziy Osiyo arxitekturasi ham o'ziga xos Uyg'onish davrini bosib o'tgan. Arxitektura uslubida naqsh va rangga alohida e'tibor qaratilgan, binolarning yangi turlari va kompozitsiyalari ijod etilgan. Budda dini tarqalgan yerlarda Budda haykallari bilan bezatilgan ibodatxonalar bunyod etilgan. Rus arxitekturasida yetuk inshootlar, ularning komplekslari va ansambllari qurilgan. Markaziy Osiyo arxitekturasidagi mozaika asoslari, mamlakatlar do'stligi va milliy yashash joylari sifatida ko'p tomondan o'zini ko'rsatgan. O'stirilgan vaqtda mozaika asboblari asosan milliy insonlararo aloqalari timsoli tarzida e'tirof qilingan. Asosan, mozaikaning hayoti va nufuzi Hunlar, Sog'idanlar, Buxoro, Samarqand, Shahrisabz va namunaviy O'rta Osiyo shaharlarida yuzaga keldi. Mozaikaning tarixiy tarqalishi va asosida qo'llanilgan materiallarning tasnifi esa muhimdirlar. Mozaik doimiylikka ega bo'lishi zarur, shuning uchun mozaik ishlovchi joy mustaqil tarzda ustama, teskarisi ham ko'zga tashlanishi joiz.

"Markaziy Osiyo arxitekturasidagi mozaika asoslari" nazariy va amaliy masala deb ataganimizda, bu mavzuga doir adabiyotlar va tadqiqotlar ko'p mavjudligi tufayli, boshqa so'zlar bilan aytganda, markalar bo'lib, bu mozaika uslubining keng tarqalgan vakili sanaladi. Bu uslub Osiyo, Afrika va Qozog'istonning bir qancha mamlakatlari, shuningdek, butun dunyo bo'ylab tarqalgan. Bu asarlar esa, arxitektura, zamonaviy yodgorliklarni yaratishda ham, uning qiziqishiga va tomoshabinlari tarqatishga ham yordam beradi.

#### **Natijalar:**

Markaziy Osiyo arxitekturasidagi mozaika asoslari o'zida xuddi shunga o'xshash mavzu va ornamentlarni qamrab oladi. Buning bilan birga, shuningdek, Markaziy Osiyo mozaikasi uslubida, turli xil materiallardan yaratilishi bilan tortiq va zamonaviy yodgorliklarni yaratishda juda muhim ahamiyatga ega. Bunday mozaikalar kerakli shakl va ko'rinishdagi shuningdek, murakkab masalalarga ham yechim topishga yordam berdi.

"Markaziy Osiyo arxitekturasidagi mozaika asoslari" ko'pincha shtat shakllarda dinamik rassomchilik va murakkab geometriya ornamentlari qamrab oladi. Ular, turli ranglarda, mo'jizali namunalarni yaratishda yordam beradi va arxitektura sifatida ahamiyatga ega bo'lgan vaqtlarda ham, Mozaika ishlab chiqarishni va asar yaratishni surishga olib keladi. Markaziy Osiyo arxitekturasidagi mozaika asoslari, mualliflarining misollari va tarixi yodgor tasvirlovchi qadamlari bilan chog'likda turar edi va ular, kattalarda taklif qilingan arxitektura xonadonlarda, uylar manzaralarida va turli taqdirda bizga o'z klassiklik mezonlari ostida boy qadam qilishga yordam beradi.

"Markaziy Osiyo arxitekturasidagi mozaika asoslari", ya'ni barcha Osiyo davlatlari qadimgi zamonlardan beri mozaika san'atini o'rganish va uning o'rnini taniqlik qilishdi. Markaziy Osiyoda mozaikaning asosiy mavzusi, 7-14-asrlar davrida Islomiy idoralarning tarixiy, dinamik va o'rnatilgan asarlaridir. Mozaika asarlaridan ba'zilar shuningdek, madaniy va siyosiy ishlar, arqon va taqiqlangan bir davrlardagi tarixiy, milliy yoki diniy voqealarni namoyish qiladi.



Binobarin, Markaziy Osiyoda mozaika asarlari, arxitekturalarning muhim qismi, jamiyatning tasavvur va mustaqil g'oyalarini namoyish qiladi. Hozirgi kunda, mozaika tasvir, tahlil qilinishi kerak bo'lgan yagona ilmiy disiplin emas, balki bizning turli sohalarini, shu jumladan tarix, madaniyat, san'at va arxitekturani o'rganishda ham lozim bo'lgan ilmiy texnologiyalar tarkibiy qismi sanaladi. Bundan tashqari, Markaziy Osiyoda mozaika asarlari, tarixiy, san'at va madaniy tomondan xalqning yodgor asarlari sanaladi. O'z ishi, o'zining tasviriy va o'rnatish usullari bilan mozaika Osiyo va jahon arxitekturasida muxlis o'rin egallagan.

#### **Muhokama:**

Mozaika asoslari, uzun yillar kabi qadimiy davrda shuningdek, zamonaviy arxitektura va mo'ljallangan shaxslar tarafidan qulaylik bilan qo'llab-quvvatlanayotgan texnikaviy tahririyatini angladi. Bu mozaika yaratish texnologiyasi, mo'ljallangan xuddi shu arxitektura ko'rsatkichlarida namoyon bo'lib, shuningdek, xususan, mustaqil davlatlarning tarixiy qadimgi kechasi va mo'ljallangan shaxslarining hayoti bilan bog'liq sanaladi.

Mozaika asoslari, jismoniy va asbob bog'liqlar bilan tuzilgan, ko'proq ko'rsatmalarga va daraxtlar kabi arxitektura qurilishlariga rahbarlik qiladi. Mozaika asoslari, hunarmandchilik adabiyoti va davlatlarning madaniy-ravnaq barcha sohasida o'ziga xos ekanligi sababli, issiq biznes sifatida, turizmning ham asosiy manzillari, joylashgan hududlardagi arxitekturalarning erkak va ayollik tarkiblari bilan birlashtirilishi natijasida xizmat qiladi. Markaziy Osiyo arxitekturasidagi mozaika asoslari xususiyati, texnologiyasi va tarixiy-hunarmandlik ildizi, Mustaqil davlatlarining mamlakat qurilishi uchun ajralib turibdi.

Mozaika san'ati, boshqa xonadonli san'atlardan farqli tarzda, tarkibiy bo'lgan jildlik qismlar yoki to'g'ridan-to'g'ri devorlar yaratishda foydalaniladigan materiallar taqdim etiladi. Markaziy Osiyo arxitekturasidagi mozaika san'ati, faqatgina arxitektura va dizaynning jamlanmasi emas, balki mamlakatlararo munosabatlar va tartibga solishda xususi ahamiyatga ega. Shuningdek, bu san'at turi, Osiyo tarixiga oid, balki hozirgi zamonning ijodining bir ko'rsatkichi hisoblanadi. Keyinchalik, Markaziy Osiyo arxitekturasidagi mozaika asoslari, ko'plab o'zgarishlardan kechayotgan dunyoda, ulardan osonroq yaxshilanish uchun tarixga o'z nuqtai nazarlaridan mustaqil ravishda tahlil qilinadi.

#### **Xulosa:**

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, Markaziy Osiyo arxitekturasidagi mozaika san'ati, o'zining xususiyligi va kuchli yo'nalishlari bilan ajralib turadi. Bu ko'rsatkichlar dunyodagi eng eng go'zallardan biri hisoblanadi, chunki bu xonada ko'p tomonlama tasvir va chiziq qo'yish uchun muhim asbobdir. Mozaika san'ati, Markaziy Osiyo mamlakatlaridagi arxitektura qurilishida hal qilinmagan va asoslanmagan sezilarli ko'rinishlar qo'llashga imkon beradi.

#### **References:**

1. Ojegov S.S., O'ralov A.S., Rahimov K.J. Landshaft arxitekturasi va dizayn. Samarqand, 2003.
2. Nilsen V.A. Arxitektura Sredney Azii V-VIII vv. T., 2000.
3. Po'latov X.Sh. O'zbekiston arxitektura yodgorliklari. T., 2003.
4. Uralov A.S. O'zbekistonning o'tmishdagi jamoat binolar arxitekturasi. Sam., 2006.
5. Nozilov D.A., Uralov A.S. O'rta Osiyo me'morchiligi tarixidan lavxalar. T., 2004.